

مقایسه متغیرهای گستره آزمون رورشاخ در نمونه ی ۱۲ ساله غیربالینی ایرانی با نمونه اکسندر بر اساس نظام جامع

نفیسه هادئی^۱، محمدرضا شعیری^{۲*}.

۱- کارشناس ارشد، گروه روانشناسی بالینی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

۲- دانشیار گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

*نویسنده مسئول: Shairigm@gmail.com

چکیده

موضوع: آزمون رورشاخ یکی از معروف‌ترین آزمون‌های فرافکن جهان است که توسط رورشاخ ابداع شده است، این آزمون از زمان ابداع تاکنون پژوهش‌های متعددی به خود اختصاص داده است.

اهداف: هدف از پژوهش حاضر تعیین تفاوت نتایج مربوط به متغیرهای گستره نظام جامع اکسندر در نمونه‌های غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی با یافته‌های نمونه‌های غیربالینی و غیر ایرانی (اکسندر، ۲۰۰۳) در مورد آزمون رورشاخ در سنین مشابه بوده است.

روش: برای دستیابی به هدف یاد شده، ۹۹ کودک ۱۲ ساله که در پایه‌ی ششم مقطع ابتدایی مشغول به تحصیل بودند از ۵ منطقه آموزش و پرورش شهر تهران (شمال، جنوب، شرق، غرب، مرکز) انتخاب شده و توسط آزمون رورشاخ مورد آزمایش قرار گرفته‌اند. بعد از اجرای آزمون رورشاخ، نتایج حاصل از آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بین نمونه ایرانی و نمونه اکسندر (۲۰۰۳) تفاوت معناداری در برخی متغیرهای گستره، (S.Dd.w) وجود دارد که می‌توان تفاوت‌های فرهنگی را یکی از عوامل مؤثر بر آن شمرد.

کلیدواژه: فرافکنی، آزمون رورشاخ، نظام جامع اکسندر، ۱۲ ساله.

مقدمه

فرافکنی مفهومی است که از دیرباز در زندگی انسان‌ها وجود داشته و بشر ناخواسته از طریق این روش، از مسائل درونی خویش برای عینیت بخشیدن به دنیای بیرون سود جست است (مای لی ۱۳۸۷). [۱] با وجود این استفاده از مفهوم فرافکنی برای مطالعه شخصیت^۱ زمانی محقق شد که ابزارهایی بر اساس آن به وجود آمدند. از جمله‌ی این ابزارها می‌توان به آزمون رورشاخ اشاره کرد که یکی از معروف‌ترین آزمون‌های فرافکن جهان است که توسط هرمان رورشاخ، ابداع شده است. (لانیون و گودشتاین^۲، ۱۳۸۲). [۲]

1. Personality

2. Lanyon, R. Goodstein L

فرض اصلی رورشاخ این بود که محرک‌های محیطی به‌وسیله نیازها، انگیزه‌ها، تعارض‌ها و آمایه ادراکی شخص سازمان داده می‌شوند. این نیاز به سازمان دادن هنگامی که آزمودنی‌ها با محرک‌های مبهم مانند لکه‌های جوهر روبه‌رو می‌شوند، اغراق‌آمیزتر، گسترده‌تر و بارزترند (گراث مارنات^۳، ۱۳۸۶). [۳]

پس از مرگ رورشاخ، رویکردهای متمایزی در نمره‌گذاری و اجرای رورشاخ تولید شده است؛ اما ضرورت نزدیک شدن به نظامی که جنبه‌های عینی‌تری را برای رورشاخ طراحی کرده باشد، در تاریخ ابزارهای روان‌شناختی احساس شده است. این ضرورت باعث طراحی نظامی شد که در واقع ادعا می‌شود جزء نخستین مواردی است که کوشیده جنبه‌های عینی و عملی را در اجرا، نمره‌گذاری و تفسیر رورشاخ پی گیرد و این چیزی نیست جز نظام جامع^۴ اکسندر (واینر^۵، ۲۰۰۱). [۴]

اساس نمره‌گذاری در این نظام، متغیرهای محل ادراک (فضایی از لکه جوهر که برای تداعی پاسخ مورد استفاده قرار می‌گیرد)، تعیین‌کننده (سبک یا مشخصه لکه که آزمودنی به آن پاسخ می‌دهد، مانند شکل یا رنگ)، محتوا (نوع و مقدار اشیاء خاصی که آزمودنی‌ها در پاسخ‌هایشان ادراک می‌کنند) و پاسخ‌های رایج (پاسخ‌هایی که فراوانی ادراک آن‌ها توسط آزمودنی‌ها زیاد است) می‌باشد، همچنین نظام جامع شامل ۱۲ نمره ویژه مربوط به لفاظی غیرمعمول و حرکات پرخاشگرانه و نمرات ترکیبی است که از نمرات اصلی اتخاذ می‌شوند (گراث مارنات، ۱۳۸۶). اکسندر کوشیده است با واریسی شرایط سنین متعدد نتایج مربوط به متغیرهای رورشاخ را از کودکی تا بزرگسالی فراهم سازد. وی جداول هنجاری ارائه داده که امکان تفسیر پاسخ‌های آزمودنی‌ها را با توجه به سن فراهم کند؛ زیرا تفسیر در نظام رورشاخ وابسته به الگوهای تنظیم شده در خلاصه ساختاری است که آن نیز در جنبه‌هایی به یافته‌های هنجاری متکی است. (اکسندر، ۲۰۰۳ و ۲۰۰۶). [۵]

در حالیکه استفاده از روش‌های فرافکنی در همه فرهنگ‌ها توصیه می‌شود، مشکل اصلی که در کاربرد هنجارهای غربی برای فرهنگ‌های مختلف، موضوع مهم «تفاوت در مقابل نقصان»، در هنگام تفسیر پروتکل‌های فرهنگ‌های دیگر است. این موضوع بدین معناست که مقایسه پروتکل افراد غیر غربی با پروتکل فرهنگ غرب به جای آنکه منعکس‌کننده تفاوت افراد غیر غربی را با فرهنگ غربی باشد، این تفاوت را به‌عنوان نقصان مطرح می‌کند. مسئله‌ای که در این موارد مورد توجه قرار می‌گیرد این است که آیا تفاوت در پاسخ‌های افراد متعلق به فرهنگ‌های دیگر، انعکاسی از نقص موجود در شخصیت است یا احتمال دارد که نوعی عملکرد فرهنگی باشد. برای مثال، مطالعات رورشاخ در رابطه با گروه‌های فرهنگی غیر آمریکایی و غیراروپایی، مسئله کم بودن تعداد پاسخ‌های «R» را نمایان می‌کند (هوز^۶ و دبلاسی^۷، ۱۹۸۹). [۶]

در سال‌های اخیر نظام جامع، به نظامی فراگیر تبدیل شده و پژوهش‌های بسیاری را در سنین مختلف به ویژه ۶ تا ۱۲ سال در کشورهای مختلف به خود اختصاص داده است. (ر.ک. هانس^۸، ۲۰۰۷؛ سالکونی^۹ و همکاران، ۲۰۰۷؛ ماتسوموتو^{۱۰} و همکاران، ۲۰۰۷؛ هامل^{۱۱} و همکاران ۲۰۰۷؛ سیلوا^{۱۲} و دیاس^{۱۳}، ۲۰۰۷؛ والنتینو^{۱۴} و همکاران، ۲۰۰۷ سانچز و همکاران^{۱۵}، ۲۰۱۲؛ تیبین و همکاران^{۱۶}، ۲۰۱۲، کاسیلو جاردیم^{۱۷} و همکاران ۲۰۱۵). همسو با این تحقیقات، پژوهش‌های

3. Groth -Marnat G

4. Comprehensive system

5. Weiner, I. B.

6. Howes, R. D.

7. Deblassie, R. R.

8. Hansen, K. G.

9. Salcuni, S.

10. Matsumoto, M.

11. Hamel, M.

12. Silva, D.

13. Dias, A. M.

14. Valentino, M.

15. Sanches R.

16. Tibon S

محدودی نیز در این زمینه در کشورمان ایران صورت گرفته است. (به عنوان نمونه: شعیری، ۱۳۷۹، ۱۳۸۲، دلآوری، ۱۳۸۸؛ کاشفی، ۱۳۹۰؛ محسنی زاده، ۱۳۹۲؛ نوری، ۱۳۹۵؛ حسینی نسب، ۲۰۱۶). با توجه به تمهیدات یاد شده هدف اساسی پژوهش حاضر تعیین تفاوت نتایج مربوط به متغیرهای گستره رورشاخ در نمونه‌های غیربالیینی ایرانی و غیر ایرانی (اکسنر ۲۰۰۳) می‌باشد.

روش

تحقیق حاضر پیرو طرحی علی - مقایسه‌ای است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر ۱۲ ساله پایه ششم ابتدایی (متولدین سال ۱۳۸۳) بوده که در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ در مدارس شهر تهران مشغول به تحصیل بوده‌اند. از این جامعه ۹۹ دانش‌آموز دختر و پسر ۱۲ ساله (۴۸ پسر، ۵۱ دختر) به عنوان گروه نمونه انتخاب شدند. شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای بود، بدین منظور نخست به تصادف پنج منطقه از مناطق شمال، جنوب، شرق و غرب و مرکز تهران (مناطق ۷، ۸، ۹، ۲، ۷، ۱۴) برای بررسی انتخاب گردید سپس در هر منطقه دو مدرسه اصلی و دو مدرسه ذخیره دخترانه و پسرانه برای اجرای آزمون رورشاخ برگزیده شد. در مجموع ۱۰۵ آزمودنی مورد آزمون قرار گرفتند که با توجه به کامل نبودن پروتکل‌های شش آزمودنی، در نهایت تحلیل داده‌ها بر مبنای ۹۹ پروتکل انجام شد.

ابزار تحقیق

آزمون لکه جوهر رورشاخ: آزمون یادشده یک آزمون فرافکن متشکل از ۱۰ لکه جوهر به اشکال متقارن در ابعاد ۵×۹ اینچ است. ۵ لکه سیاه‌وسفید (I، IV، V، VI، VII)، دو لکه سیاه‌وسفید با قسمت‌های قرمز رنگ (II، III)، دو لکه با ترکیبی از رنگ‌های صورتی، سبز و نارنجی (VIII، IX) و لکه دیگر (X) ترکیبی از رنگ‌های آبی، زرد، سبز و صورتی است. لوح‌ها به ترتیب و در جهت معینی به دست آزمودنی داده می‌شوند. سپس آزماینده از او می‌پرسد «این چه ممکن است باشد؟». پاسخ‌ها باید درست کلمه به کلمه یادداشت شوند. سپس در مرحله واریسی محل و ویژگی‌های خاص لکه‌ها که برانگیزاننده پاسخ‌های آزمودنی بوده است، مشخص می‌شود. پس از آنکه پاسخ‌ها ارائه و ثبت شدند و واریسی نیز انجام شد، برحسب سه مقوله کلی نمره‌گذاری می‌شود: الف) «محل ادراک» محل ادراک به فضایی از لکه جوهر گفته می‌شود که برای تداعی پاسخ مورد استفاده قرار گرفته است. محل ادراک ممکن است از تمامی لکه تا استفاده از جزء کوچک را شامل شود. ب) «محتوا»؛ نمره‌گذاری محتوا به نوع و مقدار اشیاء خاصی که آزمودنی‌ها در پاسخ‌هایشان ادراک می‌کنند مبتنی است، مانند انسان، حیوان، گیاه، هنر، خون، طبیعت و ...

ج) «تعیین کننده»؛ به سبک یا مشخصه‌ای از لکه گفته می‌شود که باعث برانگیختن پاسخ آزمودنی می‌شود؛ مانند شکل، رنگ، بافت، سایه‌داری. (گراث مارنات، ۱۳۸۶، مای لی، ۱۳۸۷).

با توجه به اینکه نظام‌های متعددی در مورد آزمون رورشاخ مطرح بوده است، در این تحقیق مبنای اجرا و نمره‌گذاری پاسخ‌های آزمودنی‌ها، نظام جامع اکسنر (۱۹۹۳، ۲۰۰۳) می‌باشد. اکسنر و همکارانش به گردآوری داده‌های پایه هنجار و تدوین یک نظام نمره‌گذاری و تفسیر یکپارچه پرداختند در این نظام هر طبقه نمره‌گذاری تنها در صورتی که پایایی^{۱۸}

17. Casillo Jardim

18. Reliability

ارزیابی آن توسط آزمایش کنندگان مختلف دست کم ۰/۸۵ بود، گنجانده می شد (گراث مارنات، ۱۳۸۶). بررسی میر و همکاران (۲۰۰۲) نیز نشان داده اند که قابلیت اعتماد بین آزمون گرها در نمره گذاری سیستم جامع اکسندر بسیار بالا و میانگین همبستگی های درون طبقه ای از ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ گزارش شده است. در ایران نیز پیغمبری (۱۳۹۲) [۷] پایایی آزمون رورشاخ را با فاصله ی باز آزمایی یک هفته در مورد اکثر متغیرهای رورشاخ مطلوب ارزیابی کرد. همچنین رحمانی در سال های (۱۳۸۶، ۱۳۸۳) [۸ و ۹] اعتبار شاخص های افسردگی (DEPI) و اضطراب (ANXI) را بررسی کرد که بر اساس نتایج بدست آمده وی اعتبار آزمون رورشاخ را برای این شاخص ها مناسب ارزیابی کرد.

شیوه تحلیل داده ها

در این تحقیق شاخص هایی مانند میانگین و انحراف استاندارد برای تمامی متغیرهای مورد بررسی مبتنی بر نظام اکسندر (۲۰۰۳) به دست آمد و برای مقایسه ی نتایج آزمودنی های ایرانی و غیر ایرانی از آزمون مقایسه میانگین ها برای گروه های مستقل (t) استفاده شده است.

نتایج

در جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای رورشاخ در نمونه ی ۱۲ ساله ی ایرانی و نمونه ی ۱۲ ساله ی اکسندر (۲۰۰۳) و نیز مقادیر مربوط به آزمون t برای مقایسه ی نتایج آزمودنی ها در متغیرهای گستره منعکس شده است.

جدول ۱: نتایج مربوط به مقایسه میانگین های نمونه های ۱۲ ساله ایرانی و اکسندر (۲۰۰۳) در متغیر گستره رورشاخ

مشاهده شده t	اکسندر (n=۱۲۰)		ایرانی (n=۹۹)		نمونه	
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	شاخص	متغیر
** -۵,۷۰	۱,۸۵	۸,۷۹	۳,۱۰	۵,۱۶	W	گستره
-۱,۷۰	۱,۹۶	۱۰,۸۵	۵,۰۲	۱۰,۱۵	D	
** ۴,۴۴	۱,۱۱	۱,۷۶	۴,۹۶	۵,۹۴	Dd	
* -۲,۲۱	۰,۷۶	۱,۹۲	۳,۲۲	۱,۶۶	S	

* $p \leq 0,01$

** $p \leq 0,001$

مقایسه‌ی میانگین‌های دو گروه ۱۲ ساله‌ی ایرانی و نمونه‌ی اکسندر در جدول ۱ نشان می‌دهد که تفاوت دو گروه در متغیرهای «S» با توجه به مقادیر بحرانی در آلفای سطح ۰/۰۵ و در متغیرهای «Dd، W» در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار است. نگاهی به نتایج نشانگر این نکته است که میانگین نمونه ایرانی در متغیر «Dd» بالاتر از نمونه اکسندر و در متغیرهای «S، W» پایین‌تر از نمونه اکسندر می‌باشد.

بحث

مقایسه نتایج مربوط به آزمون رورشاخ در نمونه‌ی ایرانی با نمونه‌ی اکسندر این نکته را آشکار می‌کند که میزان پاسخ‌های W ایرانی از نمونه اکسندر پایین‌تر است. به طور کلی می‌توان گفت ناحیه‌ای از لکه که آزمودنی برای پاسخ‌های انتخاب می‌کند، منعکس‌کننده‌ی سبک کلی رویکرد وی به جهان، به‌ویژه سبک برخورد او با موقعیت‌های مبهم و نامطمئن زندگی است. ارائه پاسخ کلی گواه توانایی ترکیب خوب، انتزاع، جاه‌طلبی و پیوند خوب با واقعیت است (گراث مارنات، ۱۳۸۶). تحقیقات منتشر شده در سایر کشورها نیز تفاوت‌هایی را در متغیرهای رورشاخ نشان می‌دهند از جمله آبل و هسو (۱۹۴۹) [۱۰] که پاسخ بیشتر W در کودکان چینی را نسبت به کودکان آمریکایی دریافتند که وجود این تفاوت‌ها در فرهنگ‌های مختلف می‌تواند نشانگر تفاوت‌های بین فرهنگی باشد. با این حال این سؤال مطرح است که آیا تفاوت در میزان پاسخ‌های W و کم‌تر بودن آنها در نمونه‌ی ایرانی بیانگر تفاوت در سطح تحول عقلانی کودکان ایرانی نسبت به کودکان غیر ایرانی است؟ یا اینکه باید از سبک پاسخ‌دهی متناسب با شرایط فرهنگی سخن گفت که سبب شده تا نمونه‌ی ایرانی افزایش پاسخ در Dd را به علت حذف قسمتی از کارت برای توضیحات دقیق‌تر خود ارائه دهد.

نکته‌ی دیگری که از مقایسه‌ی پروتکل کودکان ایرانی با اکسندر (۲۰۰۳) دریافت می‌شود، بالاتر بودن پاسخ Dd در کودکان ایرانی نسبت به نمونه اکسندر است. با وجود اینکه انتظار می‌رود کودکان و نوجوانان پاسخ‌های Dd بالاتری داشته باشند (اکسندر ۱۹۷۴) با این حال در شرایط سنی مورد مطالعه این پرسش مطرح می‌شود که آیا جزئی‌نگری بخشی از الگوی فرهنگی ما محسوب می‌شود؟ با وجود این باید به این نکته توجه کرد که علاوه بر پاسخ‌های Dd مطرح شده در اطلس، نظام جامع اکسندر این فرصت را فراهم می‌آورد که پاسخ‌هایی را که شامل D و Dd اطلس نیست را جزئی از پاسخ‌های Dd محسوب کنیم که این مسئله می‌تواند دلیل افزایش پاسخ‌های Dd نمونه ما نسبت به نمونه اکسندر باشد. با توجه به اینکه اطلس نمونه اکسندر (۲۰۰۳) متناسب با شرایط جامعه خود تعیین شده است، بنابراین میزان پاسخ‌های Dd آن‌ها با تعداد این پاسخ‌ها در اطلس نمره‌گذاری متناسب است. البته اگر اطلسی مبنای نمره‌گذاری‌ها باشد که در چهارچوب شرایط فرهنگی نزدیک‌تر به کودکان ایرانی تنظیم شده باشد ممکن است با نتایج متفاوتی مواجه شویم.

منابع

۱. مای لی، ر؛ ربرتو، پ (۱۳۸۷)، ساخت، پدیدآیی و تحول شخصیت، ترجمه محمود منصور، تهران: انتشارات دانشگاه تهران و انتشارات سمت.

۲. لانیون، ر؛ گوداشتاین، ل (۱۳۸۲). ارزیابی شخصیت، ترجمه سیامک نقش‌بندی، تهران، نشر روان.
۳. مارنات، گری گراث (۱۳۸۶). راهنمای سنجش روانی، ترجمه حسن پاشا شریفی، محمدرضا نیکخو، تهران، انتشارات رشد.

4. Weiner, I. B (2001). Advancing the Science of Psychological Assessment: the Rorschach Inkblot method as Exemplor. *Psychological Assessment*, 13, pp. 423-432.

5. Exner, J.E. (2003). *The Rorschach: a comprehensive system: Vol.1. Basic Foundations (4rd ed)*. New York: Wiley.

6. Howes, R, D., & Deblassie, R. R (1989). Modal Errors in the Cross Cultural Use of the Rorschach. *Journal of Multicultural Counseling* 17, pp. 79-84.

۷. پیغمبری، آذر سادات (۱۳۸۴)، مقایسه نیمرخ روانی آزمودنی‌های ایرانی و غیر ایرانی بر اساس پاسخ به آزمون رورشاخ؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شاهد.

۸. رحمانی، فاتح (۱۳۸۳)، اعتبار یابی شاخص افسردگی و شاخص مقابله نارسا در آزمون رورشاخ، فصلنامه روانشناسی تحولی، شماره ۲، سال اول، ص ۱۴-۲۹.

۹. رحمانی، فاتح (۱۳۸۵)، رورشاخ و نارسایی پردازش خبر در بیماران افسرده، فصلنامه روانشناسی ایرانی، شماره ۷، سال دوم، ۱۸۵-۱۹۶.

10. Abel, T. M., & Hsu, F. L. K. (1949). Some aspects of personality and Chinese as revealed by the Rorschach Test. *Journal of Projective Techniques*, 13, 285-301.